

GÜMÜŞHANE TORUL' DA TARİHİN İZLERİ: HARTAMA



S. Vedat Karaarslan Arkeolog- Y. Mühendis

'Hartama' Doğu Karadeniz Bölgesi'nde özellikle **Gümüşhane'** nin **Torul** ilçesinde çok sık kullanılan köknar ağacı veya daha çok ladin ağacından elde edilen ve çatılarda kiremit veya günümüzde kullanılan '**şingil**' denilen malzeme gibi kullanılan bir çatı malzemesiydi. Bir nevi ince tahta anlamına gelir.



HARTAMA ÇATILI EV

Hartadak

ya da hartadan Türkçe bir kelime olarak beklenmeksizin ortaya çıkan yansıma, ses anlamına gelir. Hartadak sertce ve ansızın ısırarak koparmak anlamına da gelir. Ladin ağacından çıkarılan hardama levha şeklinde bir bıçağa sertce çekiçle vurularak ortaya çıkarıldığı için '**hartadak**' ile işlevsel açıdan aynı anlamı taşıması yöre halkının sosyolojik yaşamının gerçek yaşamla ne kadar özleştığının en güzel örneğini ortaya koyar.

Sırasız, saygısız davranışlarda bulunmak anlamındaki hartası hurtası olmamak deyiminde geçen bir söz olarak Türkçe'de '**harta**' olarak kullandığımız ve '**hart**' olarak da aniden sertce yemek anlamına da gelen ve kullandığımız İngilizce bir kelime olan vurarak zarar vermek anlamındaki ve etimolojik olarak Almancaya dayanan '**hurt**' kelimesinin de okunuş itibarıyla aynı kökten geliyor olması bir tesadüf sayılamaz. Osmanlıca **Hurut** ve **Ahrat** kelimeleri '**balta**' anlamına gelirken eski Norveçcede '**hrutr**' boynuz vuruşları ile bir yere zarar vermesi anlamına gelmesi nedeniyle '**keçi**' anlamına gelir.

Bütün bu dillerdeki ortak anlam '**hartama**' nın sertce vurulan bir bıçak darbesi ile ladin ağacından çıkarılan levha şeklindeki plakanın Doğu Karadeniz özellikle de **Torul** ilçemizde su geçirmez özelliği nedeniyle çatılarda kullanılıyor olmasıdır.



MAVİ LADİN

Tepesine

doğru çapları orantısal geometrik küçülen daireler olarak bir piramit şeklinde incelererek büyüyen özellikli Ladin ağacının kütükleri çam odununa benzer şekilde köknar gibi diğer ağaçlara nazaran bir balta darbesi ile en kolay ayrılan ağaç türleri içindedir.

Günümüzdeki neredeyse bütün dillerin köklerinin dayandığı Mezopotamya dillerindeki sözcüklerde de olduğu gibi Akkad dilinde **ladinnu, ladunnu** sözcüğünden Latince **Ladanum**, eski Grekçe **Ladanon**, Aramice **Ladnan** ve Arapça **Ladan** olan bir sözcük olarak günümüze kadar gelen **Ladin**, ağacının bir diğer adı da sesi en iyi ileten özelliği dolayısı ile **'ses ağacı'** olarak tanımlanmasıdır. En iyi kemençe, kıraç alanda yetişen gövdesi **'dut'** ağacından telleri **'at kuyruğu'** ndan

yapılırken, kemençe ve kanun haricindeki bütün müzik aletlerinin ana gövdeleri sesi en iyi iletme özelliğinden dolayı daha çok denize doğru bakan dağlarda yetişen ladin ağacından yapılır. **Ladin ağacı suyu ve nemi severken sulak ve nemli yerde yetişen dut ağacından iyi kemençe olmaz.**

Kaynaklar, ladin adını **Cistus Creticus** bitkisinden elde edilen aromatik zambak olarak da tanımlar.[1]



LİMNİ GÖLÜ ZİGANA / TORUL/ GÜMÜŞHANE

Bu nedenle Torul'un Zigana Dağı yöresinde daha çok denize bakan sisli ormanlarında ladin ağacı toprakta çok da derine inmeyen kökleri sayesinde önce yağmur ve sise karşı dayanıklılık özelliği kazanır daha sonra '**hartama**' olarak çatılarda kullanılırdı. Günümüzde, kızılçam üretim sahalarında tomrukların kabukları ve odun arasındaki beyaz kısmın soyularak çıkarılıp yenilmesi olan ve bir diğer adı da '**soymuk**' olan **yelamuk** [2] ve bir diğer adı da **pedavra** olan **hartama** çıkarmak yasaklanmıştır. [3] Ladin ağacının hartama olarak kullanılmasındaki en büyük özelliği odununda salgı kanalları olmaması, ağaç olarak dışarıdan gelecek suya direnç göstermesidir. Diğer tür ağaçlarla bir araya geldiğinde orman oluşturma özelliği de olan ve 40 a yakın türü bulunan [4] Zigana Dağı' nın '**ladinleri**' ve Gümüşhane/Torul'un su geçirmez '**hartama**' larıgeçmişin izlerini günümüze kadar getiren kültürel zenginliğimiz olarak biliniyor.

ARKEOTEKNO

[1] <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ladin>

[2] Soymuk ya da yelamuk en fazla Kastamonu yöresinde bulunur.

[3] Günümüzde 'hartama' çıkarmak 6831 sayılı Kanununun 14. Maddesi uyarınca yasaktır.

[4] <https://karadeniz.gov.tr/dogu-ladini/>

[5] Kürtün ilçesine bağlı Çıkrık düzünde Örümcek Ormanlarında Balkanlar ve Kafkasya'nın en uzun ve çaplı doğu ladinleri bulunur.

KAYNAK: ARKEOTEKNO.COM

AKTİF KAYNAK LINK:

http://www.arkeotekno.com/pg_398_gumushane-torul-da-tarihin-izleri-hartama